

АКТИВІЗАЦІЯ ДИФУЗІЇ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ ЧЕРЕЗ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В РЕГІОН

*К.т.н.. доц. Л.М. Несен, Ю.І. Богачук, В.Г. Борисенко
Інститут менеджменту і екології та економічної і екологічної кібернетики
Вінницького національного технічного університету*

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є суттєвим фактором забезпечення міжнародного обміну в технологічній, торгівельній, науковій, освітній, культурній, законотворчій сферах. Без сумніву, вони є «каталізатором господарського розвитку» [1, с.7] і «становлять інтегральну частину економік, які глобалізуються» [2, с.124].

Однак, існують діаметрально протилежні точки зору на суть і значення іноземних інвестицій. З одного боку, прослідковується тенденція до їх «канонізації» як фактора економічного розвитку, становлення демократичного суспільства, досягнення соціальних стандартів західноєвропейських країн і підвищення ролі України на міжнародній арені. З іншого – іноземні інвестиції розглядаються виключно у контексті поглинання внутрішнього ринку західним капіталом як інструмент перерозподілу світового багатства на користь розвинених держав, шляхом виснаження трудових, природних та інтелектуальних ресурсів решти світу [3, с.7].

З. Патора-Висоцька та Д. Книш на основі широкого аналізу та узагальнення досліджень зарубіжних авторів прийшли до висновку про гетерогенність впливу ПІІ. Зокрема, автори акцентують увагу на такому чинникові, як ризик перенавантаження (the risk of crowding out). Теорія вирізняє явище перенавантаження як таке, що зумовлює як позитивні, так і негативні наслідки в оточенні. Головна умова, щоб «crowding out» мало позитивні наслідки, міститься у специфіці оточення. Якщо локальні фірми є слабкими і нездатними до проконкурентних дій, заміна їх іноземними суб'єктами позитивно відображається у загальному зростанні ефективності на ринку. Своєю чергою, ризик виникає тоді, коли потенційно ефективні локальні фірми не можуть використовувати силу впливу ПІІ, яка підвищує конкурентоспроможність. Це явище поєднується тоді із надто високим насиченням ринку продуктами/ послугами іноземних фірм. Потенційно ефективні локальні фірми не зуміють у таких умовах опанувати і використовувати знання, які надходять із капіталом. Іноземні підприємства, своєю чергою, маючи вільний доступ до чинників виробництва і фінансових засобів, блокують локальним фірмам можливості розвитку. Сутність ризику можна було б доповнити твердженням, що навіть в умовах все більшого ступеня концентрації ринку існує така точка, до якої зростання рівня насичення є чинником, що позитивно формує конкурентоспроможність локальних фірм. Лише перевищення цієї точки виявляється для них негативним [2, с.126].

На практиці розрив, наприклад, в технологічному розвитку України і решти країн (навіть постсоціалістичних) – збільшується. Так, згідно рейтингу 2006-2007 р.р. Україна займала 95 місце в світі за рівнем технологічної готовності і 112 за рівнем ПІІ та передачею технологій. Причина – відсутність механізмів об'єднуючої синергії організаційного ресурсу: результативного і кваліфікованого апарату державного управління, регіонального управління інноваційним розвитком, корпоративних структур – потенціалу великого бізнесу; промисловості та системи інноваційного менеджменту на мікрорівні [4, с.80].

ПІІ, як правило, ототожнюються з міжнародним трансфером технологій. Дійсно, за моделлю Дж. Х. Дуннінга (1993 р.) іноземний інвестор (тобто транснаціональна корпорація), глобалізуючи діяльність, відкриває собі шлях до трьох, ключових для існування фірми, конкурентних переваг.

Перші, так звані ownership (власність), зумовлені володінням вищою технологією і більшим знанням про управління. Ця «вищість» дає змогу корпораціям долати труднощі, зв'язані із відсутністю достатніх знань про локальні ринки, на які вони входять, а також ті, які виникають з витрат заснування філії.

Термін location означає чинники, які притягують фірму до конкретної мети (тобто рину). Це стосується дешевших людських засобів та можливостей, пов'язаних із потенціалом не до кінця використаних ринків.

Internationalization означає досягнення користей, що зумовлені мінімізацією трансакційних витрат, які обминають, субститууючи експорт прямими іноземними інвестиціями [2, с.118].

Орієнтуючись на першу перевагу, можна стверджувати, що ПІІ по суті – це акт формалізованої дифузії інновацій в міжнародному масштабі. Однак, чи є ПІІ – одним із способів породження епіцентрів дифузії інновацій, чи забезпечують вони поштовх «траєкторії руху інноваційної системи національної економіки, коли рух системи відбувається завдяки механізмам нестабільності (яку приводять у дію новатори) та самоорганізації (яку приводять імітатори)» [5, с.198]? Чи досягається ефект, «коли в традиційній системі координат «фінанси-інновації» через дифузійну інноваційну систему відбувається перехід до нового етапу діалектичного розвитку – «інновації-фінанси»»? [5, с.196].

Це є цікаві питання для подальших наукових досліджень. Можна передбачити, що ініціація внутрішньонаціональної дифузії інновацій, збудованої міжнародним трансфером технологій залежить від багатьох факторів. Зокрема, від рівня олігополізації галузі, в яку здійснюється експансія зарубіжного інвестора.

Доведено, що інновації є чинником залучення інвестицій. На це вказував І. Фішер, довівши, що результатом будь-якого відкриття є підвищення норми доходу на витратами, зростання ставки (процентне) та поживлення інвестицій. Воно триватиме доти, доки не відбудеться інвестиційне зростання і, як наслідок, зниження ставки процента, а також доти, доки підприємці отримують

прибутки від інноваційної діяльності. І. Фішер називає цю межу граничною продуктивністю інновацій [6, с.60]. На нашу думку, в ході здійснення ПІІ все ж частіше має місце тиражування технологій, апробованих в інших країнах, а не інноваційний процес в його класичному розумінні.

З вище викладеного стають зрозумілими можливі реакції регіонального підприємництва та ПІІ, пов'язані із трансфером технологій. Однак відкритим залишається питання, який відгук буде мати національна інноваційна система? Чи залишиться поле і можливості для здійснення інноваційних процесів в конкретному виді бізнесу в певний період часу і яких інновацій: радикальних, відносних, поліпшуючих?

Таким чином, для того щоб виробити правильне рішення щодо залучення іноземних інвестицій, посадовцям місцевої та регіональної влади необхідно мати повну статистичну та маркетингову інформацію. Адже, з одного боку, такі інвестиції обумовлюють суттєві соціально-економічні ефекти: робочі місця, поліпшення інфраструктури, розвиток наукового сектору, імпортозаміщення, врешті-решт мультиплікацію економічного ефекту (див. рис. 1). З іншого – ПІІ можуть призводити до конфронтації з боку місцевих підприємців і навіть до їх банкрутства та залишити поза процесом місцеву наукову сферу. А це обумовлює зворотні від вище викладених наслідки і знижує рейтинг конкретних посадовців.

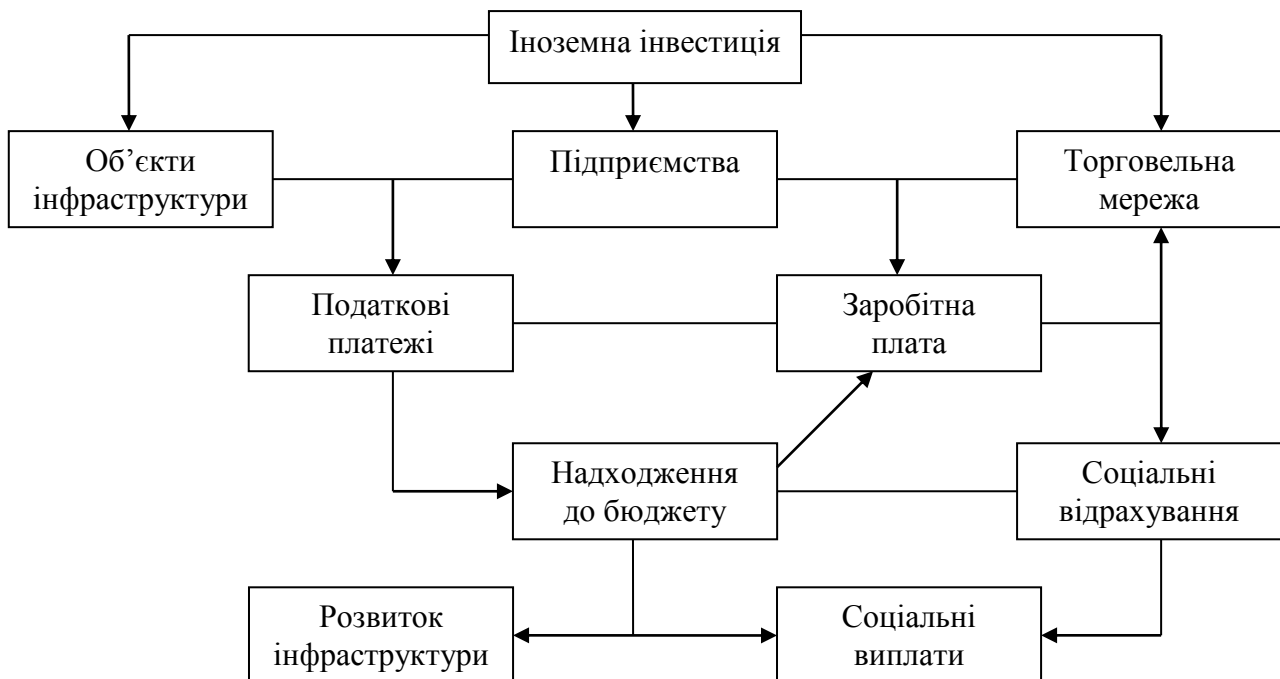

Рис.1 – Мультиплікація економічного ефекту від здійснення іноземних інвестицій [3, с.9]

В системному відношенні владні особи повинні розуміти наступне. Країни, що розвиваються, не є підготовленими, щоб зуміти якнайповніше

використати інвестиції. Головну перешкоду тут становить технологічний розрив, не повністю підготована інфраструктурна база, нижчий рівень освіти суспільства, часто також корупція, бюрократія, неусталена правова система, а також слабо розвинуті інструменти фінансового ринку [2, с.128].

Досить ретельний аналіз факторів стримування ПІІ в Україну приведено в [7, с.258] (див. таблицю 1).

Таблиця 1 – Перешкоди для інвестування в Україну

Ранг	Перешкоди	Середня відповідь				Загалом
		ТНК	Підпри- ємці	Інсти- туційні	МФО	
1	Не стабільне та надмірне регулювання	1,0	1,5	1,0	1,0	1,03
2	Нечітка правова система	1,1	1,7	1,5	1,0	1,21
3	Мінливість економічного середовища	1,1	2,0	1,25	1,0	1,27
4	Корупція	1,2	2,0	1,4	1,0	1,34
5	Великий податковий тягар	1,45	1,75	1,5	1,5	1,46
6	Проблеми щодо встановлення чітких прав власності	1,55	1,3	2,4	1,5	1,56
7	Низький рівень доходів громадян	1,5	1,7	2,25	1,5	1,69
8	Труднощі спілкування з урядовими та приватизаційними органами	1,6	1,7	2,5	1,5	1,78
9	Мінливість політичного середовища	1,5	2,3	2,0	1,5	1,82
10	Відсутність матеріальної інфраструктури	2,2	2,0	2,0	2,0	2,09
11	Проблеми з виходом на внутрішній та зовнішні ринки	1,8	1,7	2,75	2,5	2,16

Примітка: 1 – «основна проблема»; 2 – «другорядна проблема» 3 – «не є проблемою»

Джерело: Fleming/SARS

Можна констатувати, що в Україні наявні практично всі елементи системи регулювання ринку інновацій. У систему регулювання ринку інновацій входять: загальнонаціональні, регіональні науково-технічні програми та участь держави і регіонів у міжнародних програмах (SPRINT, TACIS, INKO-КОПЕРНІКУС, ІНТАС), охорона інтелектуальної власності та авторських прав, податкова та амортизаційна політика, пільгове кредитування, система державних замовлень із сучасними тенденціями контрактної системи, освітні програми, програми працевлаштування та перекваліфікації, системи ризикового фінансування, державна підтримка нових організаційних форм інноваційної діяльності, участь регіональних органів влади в організації інноваційних процесів, розповсюдження нововведень у податковій, кредитній, соціальній правовій, політичній та інших сферах, розгалужена сучасна інформаційна система тощо [8, с.84]. На часі стоїть питання рівня розвитку вказаних елементів.

Крім цього, представникам регіональної влади необхідно розуміти, що іноземний інвестор, хоч і є, як правило, професіоналом і всебічно розвиненою, ерудованою людиною і добре знає специфіку певної держави чи регіону, все ж

залишається, людиною, якій властиво помилятися, а тому, попри інтереси, прагнення і сподівання, має ще й сумніви. І в цьому сенсі головне завдання органу місцевої влади розв'язати ці сумніви, підтримати інвестора в його рішенні вкласти кошти. За видами така підтримка може бути [3, с.34]:

- заохочувальна – низка заходів, спрямованих на доведення до потенційного інвестора інформації про інвестиційні можливості певного регіону, його конкурентні переваги;
- принципова – потрібна інвесторам, котрі прийняли рішення інвестувати в економіку регіону, але не впевнені у сприятливому ставленні з боку органів місцевої влади, об'єктивності контролюючих служб тощо;
- попередня – на початковій стадії реалізації інвестиційного проекту, коли інвестор від концептуальних рішень переходить до практичної діяльності з реалізації проекту і стикається з низкою незнайомих йому проблем регулятивного характеру;
- процесуальна – набір заходів і дій, покликаних сприяти успішній реалізації діючого інвестиційного проекту.

ВИСНОВКИ

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) здійснюють гетерогенний вплив на регіональну та національну економіку, що вимагає особливої аналітичної і організаційної роботи представниками місцевої та регіональної влади. Як правило, ПІІ супроводжуються трансфером технологій і є актом формалізованої дифузії інновацій в міжнародному масштабі. Відкритим залишається питання, чи породжують вони внутрішньонаціональні епіцентри дифузії інновацій?

1. Foreign Direct Investment for Development maximizing benefits, minimizing costs, OECD 2002.
2. Патора-Висоцька З. Малий бізнес і прямі іноземні інвестиції: монографія / З. Патора-Висоцька, Д. Книш. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006. – 208 с. – ISBN 966-553-553-6.
3. Роль регіональної та місцевої влади у процесі залучення іноземних інвестицій / Борщевський В., Вдович П., Григоренко Ю., Дацишин М., Ревчук К. – К.: Інститут реформ, 2003. – 60 с.
4. Яненкова І.Г. Напрями ефективного залучення організаційного ресурсу інноваційно-технологічного розвитку економіки України / І.Г. Яненкова // Економіка та держава. – 2008. – №6. – С. 80-84. – Бібліогр.: с. 84.
5. Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: монографія / С.В. Онишко. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с. – ISBN 966-8071-78-6.
6. Осецький В.Л. Інвестиції та інновації: проблеми теорії і практики: монографія / В.Л. Осецький. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 412 с. – ISBN 966-669-077-2.
7. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності: навч. посіб. / Федоренко В.Г., Степанов Д.В., Денисенко М.П. та ін.; під ред. В.Г. Федоренка. – К.: Алеута, 2004. – 431 с. – Бібліогр.: с. 422-431. – ISBN 966-8533-07-0.
8. Буднікевич І.М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні: монографія / І.М. Буднікевич, І.М. Школа. – Чернівці: «Зелена Буковина», 2002. – 200 с. – ISBN 966-7123-70-7.